

Generaziuns: Dunnas – famiglia – destins – vegliadetgna

«Cuntrasts» da la Televisiun Rumantscha sin DVD, part 3

Esser da chasa – quatter dunnas da Sent

«Nus essan vischinas, amias. Ida, Helen, Aita ed jau. Nus essan quatter dunnas da Sent e nus essan qua da chasa en quatter differentas modas.» Uschia descriva l'autura tudestga Angelika Overath las quatter dunnas da Sent. Ella sezza e ses um Manfred Koch èn arrivads avant otg onns en Engiadina Bassa.

Be il pli pitschen da lur trais uffants è vegni cun els. Uss cur ch'il mat cumenza la Scuola chantunala a Cuir sto la scriptura chattar ina nova moda per esser da chasa a Sent.

Aita ha vivi be paucs onns en in auter lieu che Sent. Cur ch'igl è sa preschenta da ina bun'ocasiun per lavurar, è ella turnada en sia vischnanca d'uffanza. Ses um Jachen enconuscheva ella anc dal temp da scola. Ensemen han els fundà famiglia stabili lur puraria a Sent.

Ida viva a Sent dapi sia pensiun avant diesch onns. Creschida si è ella sco figlia da Randulins en la Svizra Bassa. Ses geniturs dentant avevan adina ditg che Sent saja lur patria. Per ina matta n'era quai betg simpel da chapir che la patria avess dad esser là, nua ch'ins passentava be la stad e nua ch'ils amis mancavan.

Helen è arrivada avant 25 onns a Sent. «Jau era la dunna d'in indigen ed hai uschia svelto g'ia mia plazza en la rait sociala da la vischnanca», declera ella. Oz ch'els uffants èn gronds e na vivan betg pli a chasa, vul Helen cumenzar anc ina giada insatge nov en in auter lieu.

Las reflexiuns da l'autura Angelika Overath mainan tras il film e creschan rapports tranter las istorgias da las quatter dunnas. I resorta che «Esser da chasa» ha numerus aspects. (Emissiun dals 15 da november 2015, redacziun: Ivo Zen).

Quella chausa da las dunnas

Il film «Quella chausa da las dunnas» mussa ch'i dess anc bier da dir sur da la menstruaziun, sch'i vegniss ditg. Cumbain che dus terzs da la populaziun mundiala han mais per mais la menstruaziun, e quai durant var 40 onns da lur vita, è quella anc adina ina chausa suspecta, il pli gugent ignorada. En «Quella chausa da las dunnas» raquintan tschintg dunnas da lur experienschas cun la perioda. E perquai ch'ins na po betg dir tut be cun plets, han tschintg artistas da video visualisà lur relaziun cun la perioda en in clip da video. (Emissiun dals 24 da matg 2009, redacziun: Flurina Badel).

Mammas

Pir dapi intginas emnas è Brigitte Brunies mamma. Sabrina Tuor-Sossai è er mamma, e quai da sis mats. Il mat da Silvia Menig ha 46 onns e stat anc adina

Cumbinar famiglia e professiun – schanza e sfida da la dunna moderna a medem temp.

FOTO: PD

a chasa tar mamma. En chasa dad Ingrid Albin-Cavigelli vivan duas mammas, pia trais generaziuns. Ella sezza cun sia famiglia e lura anc ses geniturs. Dora Cavegn perencunter è persula cun ses dus uffants, ella è mamma ch'educheschia suletta. Tschintg mammas – tschintg vitas differentas. (Emissiun dals 10 da matg 2009).

Famiglia e lavur

Ina societad senza uffants è ina societad povra. Er sche nus savain quai, giain nus tuttina en quella direcziun. En Svizra han adina pli paucs pèrens uffants. Il Grischun ha la pli bassa cifra da naschientschas en Svizra. Per las dunnas è la situaziun spezialmain difficila. Sch'ina dunna desista d'uffants, vegn ella titulada sco carrierista. Sch'ella stat a chasa cun ils uffants, na vegn ella betg prendida seriusa e sch'ella cumbinescha la famiglia cun la lavur vala ella spert sco ina nauscha mamma.

Pudair cumbinar la vita da famiglia e la lavur na pertutga però betg mo las dunnas. Quest tema occupa l'entira famiglia ed è ina sfida per l'entira societad. Il film è vegni realisà en collavuraziun cun il Post da stab per l'egualitad. (Emissiun dals 1. da favrer e 15 da mars 2009, redacziun: Susanna Fanzun; er cumpari en vendita sut il titel «Co che la famiglia e la professiun sa laschan cumbinar»).

Happy end sin Terza

Ils 30 d'avrigl 2008 na vegn Flurin

Tschenett mai pli ad emblidar. In di nair en sia vita. En in batterdegl ha il jauer pers il sentiment en las chommas. Cun quai betg avunda. Ils Tschennets vivan sin il bain da Terza, in bain sur la Val Müstair. Insumma betg adattà per ina sutga cun rodas. I cumenza in lung cumbat cun las assicuranzas. Quellas pretendan ch'els Tschennets gajan a star giu en la val. Per els dus in desaster. Co che l'istorgia va a fin, è da vesair en il film «Happy end sin Terza». (Emissiun dals 12 da zercladur 2011, redacziun: Stefan Dobler).

Crisa da la vita – tge far, nua ir?

Ina giuvna raquinta avertamain da sia crisa ch'ella ha dumagnà or d'atgna forza e ch'ella vesa oz sco schanza per sia vita futura. Auters dovran agid professiun en ina tala situaziun, en ina clinica u en in'istituiziun. Per exempel en il «Sunnehügel», ina claustra en l'Entlebuch. Els blers che van en il «Sunnehügel» tschertgan ruas per uschia chattar ina nova direcziun en lur vita. (Emissiun dals 25 da matg 2008, redacziun: Petra Giger).

Protesas

Blers pensan als dents cur ch'els audan da protesas. En ils Cuntrasts vai però per protesas da las chommas e dals mauns. Tschintg personas mussan co ch'ellas vivan cun lur protesa. Nuot Grass ha pers ina chomma pervi d'ina tissientada dal sang suenter in accident cun in moped, Antonia Tschuor ha pers ina chomma suenter ch'ella è stada 25 uras en ina lavina, Madlaina Gaudenz è naschida cun ina chomma bier pli curta che dovra ina protesa, Diego Luzio ha pers in bratsch en in accident da militar e Peter Wild ha experimentà cun material explosiv ch'ha siglientà en l'aria ses dus mauns. Redacziun: (Emissiun dals 28 da zercladur 2009, redacziun: Andreas Joos).

Flurs e cruschs sper via

Natal Tschennett, Madlaina e Stefan Bundi, Valentin Pelican – els tuts èn vegnids per la vita en in accident da traffic. Per mintgin dad els han parents u amis tschentà ina crusch u ina tavla al lieu da l'accident. Nus tuts avain gia vis talas cruschs a l'ur da la via. Il film «Flurs e cruschs sper via» maina nus tar quatter cruschs, quatter accidents, quatter tragedias. Tgi ha tschentà si la crusch? Tgi guarda da las flurs? E tge di la polizia da quels lieus da regurdientscha? Il film

«Flurs e cruschs sper via» dat resposta. (Emissiun dals 9 da november 2008, redacziun: Bertilla Giossi).

Vegl e cuntent

Ils umans vegnan ozendi uschè vegls sco anc mai e blers restan ditg sauns da corp e viscals da spiert. Quai munta ch'els n'èn betg simplamain «vegl» suenter ch'els èn pensiunads, mabain ch'els pon, san e vulan prender part vinavant da la vita sociala e ch'els vulan decider da lur avegnir. RTR Radiotelevision Svizra Rumantscha ha documentà la vita da gliued veglia en las Dolomitas e mussa cun maletgs contemplativs, co che quels vegnan là vegls e cuntents. Las furmas da viver mussan clar e bain: Esser vegl e cuntent vul dir, restar uschè ditg sco pussaivel independent, pudair star en l'agen dachasa e sa sentir là bain e protegì. Quest giavisch daventa realitad grazia a l'engaschi da gliued dal fatg, mo cunzunt grazia a parents e voluntaris.

Quai vala er per la Svizra. Il film mussa er l'engaschi da la generaziun pli veglia en l'Engadin'Ora: L'idea da la fiera emnla da Samedan vegn apprezzada da tuts ed è in bel exempel, co che umans tranter 65 e 90 onns enritegshan la vita sociala en vischnanca e gidan a furmar quella.

En il center dal project communabel da la provinza Bilsaun e dal chantun Grischun «Insieme sano – gemeinsam gesund» stat la «cooperaziun». Sch'i sa tracta da furmar l'avegnir e la qualitad da vita en la communatad, dovri blers chaus: gronds e pitschens, vegls e giuvens. Mo uschia èsi pussaivel da colliar savida, experienschas e creativitat. Questas colliaziuns e las personas davostiers mussa il film da Susanna Fanzun. (Emissiun dals 12 da matg 2013, redacziun: Eligi Derungs; er cumpari en vendita).

Cun 81 onns sin il Piz Linard. L'aventura dad Irma Egler

Da mattatscha cun 15 onns è Irma Egler da Lavin stada l'emprima giada sin il pli aut piz da l'Engiadina Bassa, sin il Piz Linard, 3410 meters sur mar. Dapi lura ha ella visità 52 giadas il spitg da questa muntogna marcanta. Da tuttas varts è ella raivada siadur. Uss cun 81 onns vul ella anc ina giada ristgar in'ascensiu. Sia davosa? Sin si'aventura vegn ella accumpagnada da Rita Christen, guida da muntogna. (Emissiun dals 16 d'october 2011, redacziun: Bertilla Giossi).

L'entschatta da la fin

Insicura, premiss ch'ins vegn insumma uschè vegl, stat ins avant la dumonda, ed uss? Nua ir? A chasa na vai betg pli, er betg cun l'agid da la spitex. Per ils blers resta lura mo pli la chasa da tgira e lezza munta l'entschatta da la fin. Co sa sent'ins da far quest pass, cun tge dumondas, patratgs e temas vegn ins confruntà e co èsi dad esser en ina tala chasa? Quai vuleva Jürg Gautschi savair ed ha decidì dad ir per duas emnas en la chasa S. Martin a Trun. La finamira era d'abitar là, da durmir là e da betg bandunar l'areal da la chasa durant tut quel temp. Da quest experiment raquinta il film «L'entschatta da la fin». (Emissiun dals 26 d'october 2008, redacziun: Jürg Gautschi).

«Sin claustra ni enta Curaglia» – ina chasa da tgira sto bardigliar

La chasa da tgira a Mustér vegn engrondida e sanada totalmain. Lavurs che cuzzan dus onns. Per quest temp ston ils cusseidents ir – sin claustra ni enta Curaglia. Petra Rothmund ha accumpagnà il davos onn ils cusseidents da la chasa da tgira. En il film «Sin claustra ni enta Curaglia» mussan els co igl è da stuair midar chasa en questa vegliadetgna. (Emissiun dals 27 da matg 2012, redacziun: Petra Rothmund).

Enavos a Sogn Gions – la chasa da tgira nova è pronta

«Pli vegls ch'ins vegn e pli vess ch'ins fa midadas». Quai di Valentina Deflorin – ina da las cussadentas e dals cusseidents da la chasa da tgira a Mustér. Els han stuì midar chasa ed ir sin claustra u enta Curaglia durant che la chasa da tgira a Mustér è vegnida sanada ed engrondida. Uss è la chasa nova pronta. Els cusseidents turnan. En il film «Enavos a Sogn Gions» da raquintan ils cusseidents schebain els èn sa legrads da turnar e co ch'els èn s'endisads a Sogn Gions en il bajetg nov. (Emissiun dals 20 d'avrigl 2014, redacziun: Petra Rothmund).

Ir enavos na va betg pli. La davosa inscenaziun dal rescissur Philipp Lenz

Igl è stà la stad vargada, la fin d'avust. Sin via amez Cuir inscuntrel jau Philipp Lenz e sia dunna Röslì. Philipp cun in rollatur. Jau sun perplex. Passa 10 onns hai jau lavurà cun Philipp. Nus eran omadus engaschads en l'Uniuon grischuna per il teater popular ed avain collavurà tar differents festivals da teater. Jau hai emprendì d'enconuscher e stimar l'entusiassem e la grond'amur da Philipp per il teater.

Ed uss tar nos inscunter, declera quest Philipp ch'el haja la malsogna ALS, ina malsogna betg curabla. El na vivia betg pli ditg! Questa construcziun na ma lascha nagin ruas. Ils proxims dis nascha l'idea d'accumpagnar filmicamain l'amatur e grond promotur dal teater grischun durant sia malsogna. Ina idea impertinenta? Co reagescha Philipp?

Mes pensiers èn stads per il giat. Cun in fin surrir ed in'egliada cordiala di el: «Ti vuls far in film cun mai? Jau na sun lura betg in Rumantschun! Ma sche ti vul, cun tai fatsch jau gugent in film.» (Emissiun dals 25 da matg 2014, redacziun: Eligi Derungs).

La preschentaaziun:

«Cuntrasts» da la Televisiun Rumantscha: Films emess ils onns 2007–2015, accessibels en la Biblioteca chantunala en format DVD.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4733
www.chatta.ch

«Esser vegl e cuntent vul dir, restar uschè ditg sco pussaivel independent.»

FOTO: PD